

Domán István Menekülés

Egy zsidó fiatalember
New Yorkban

„Az idők mélyén, az őserdőben menekült az ember az oroszlán elől, és felmászott egy menedéket kínáló magas fára. Ott fenn a magasban észreveszi, hogy a fa egyik ágáról egy óriáskígyó tekerődzik feléje... Rémületében a folyóba veti magát, amely alatt csillogó kékségében a biztonságot sugározza feléje. És ott már vár rá egy éhes aligátor...”

E tanmeséhez hasonló kilátástalan helyzetbe sodorja a könyv szerzőjét a huszadik század történelme. A század első felében származása miatt a gyilkos náci hordák törnek az életére. A vész elmúltával kezdetben oltalmat remél az új rendben, de hamar nyomasztóvá válik számára a diktatórikus berendezkedés, így végül 1956-ban a nyugalom, a biztonság és a stabil élet reményében New Yorkba menekül.

A szabadság áhított földjén azonban emberfeletti küzdelmet kell folytatnia a megélhetésért, a beilleszkedésért, s rá kell jönnie, hogy a hidegháborúval, a faji megkülönböztetéssel és a pangó gazdasági helyzettel küzdő Amerika sem kínálhat számára megnyugvást: hamarosan nemcsak mindennapi megélhetése, de az élete is veszélybe kerül.

A szerző olvasmányos, magával ragadó stílusban kíséri az olvasót az ötvenes-hatvanas évek New Yorkjának korántsem biztonságos rengetegen keresztül. Saját élményei, valamint a megismert színes emberi sorsok segítségével remek képet fest e politikai és társadalmi feszültségekkel terhes korról.

Dr. Domán István főrabbi, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem professzora, a zsidóság kultúrtörténetével foglalkozó könyvek szerzője (A talmudiskolák titkai; A Talmud matróza; Rettegés) és fordítója (Talmud – Részletek, kommentárok magyarul; A Babilóniai Talmud).

2990 Ft

9 789639 365902

HATTER KIADÓ
www.hatterkiado.hu

DOMÁN ISTVÁN

Menekülés

Egy zsidó fiatalember
New Yorkban

HÁTTÉR KIADÓ
Alapítva 1987-ben

A kötet megjelenését támogatta:
a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
és a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány

Szerkesztette:
LÁNG RÓZSA

A borítót tervezte:
SIGMOND VIKTÓRIA

© Domán István, 2009

© Háttér Kiadó, 2009

ISBN 978 963 9365 90 2

Kiadja a Háttér Kiadó, 2009

www.hatterkiado.hu

hatterkiado@hatterkiado.hu

Felelős kiadó: Káli Diána ügyvezető igazgató

Készült a mondAt Kft. nyomdájában

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

– Itt, Amerikában jó hosszú ideig igen nehéz lesz értelmiségi munkakörben dolgoznia. Én magyar–történelem szakon végeztem a Pázmányon '46-ban, és még abban az évben sikerült kijönnöm Magyarországról. Beszéltem is egy kicsit angolul. Mégis évekig fizikai munkát végeztem, míg végül a hadseregben értelmiségi munkakörbe kerültem.

– Közvetlenül a második világháború után még nem foglalkozhattak önökkel igazán, mert sok millió, akkor leszerelt katonát kellett az amerikai államnak elhelyeznie, de most az '56-os emigrációval egészen más a helyzet. Már csak propagandából is támogatni fognak bennünket – jelentettem ki nagyképűen.

– Gondolja?

Akkor naivan nem vettem észre hangjában a finom gúnyt, ami angol nyelvterületen az értelmiségiek reakciója a nagyhangú kijelentésekkel szemben. Persze arról sem volt sejtelmem, hogy az USA-ban az állami hivatalok nem foglalkoznak állasközvetítéssel. Azt még kevésbé sejtettem, hogy a rokonszenves főhadnagy azzal a megbízással ült le velem tárgyalni, hogy megtudja: nem dolgoztam-e Magyarországon a hadiiparban, esetleg a katonaságnál, vagy olyan munkakörben, ami a politikai-hatalmi irányításhoz kapcsolódott, mert akkor az amerikai hadsereg talán valami hasznomat látná. Miután elmondtam, hogy történelem–földrajz szakos gimnáziumi tanári diplomám van, és a Tankönyvkiadó Vállalatnál dolgoztam, rögtön látta, hogy számukra használhatatlan „filosz” vagyok, más szóval bölcsész, akinek kevés köze van a gyakorlati élethez.

Ami az amerikai társadalmi-gazdasági viszonyokat illeti, igen nagy naivitás jellemzett mindkettőnket, a feleséget is és engem is. Ennek hamarosan ékes bizonyítékát adtuk, aminek a hatása évekre szólt.

A főhadnaggyal való interjú után egy másik barakkba helyeztek bennünket és mindazokat, akik már átesetek a katonai „káderezésen”. A hosszú barakkok falainál sorjában vászonfüggönyökkel elválasztott kis fürkék voltak, amelyekben ideiglenes szállást kaptunk. Az egyedül állók ketten-hárman kerültek egy fürkébe.

Az étkeztetés a katonai ebédlőben, a „mess-hall”-ban történt, ami meglehetősen távol esett a mi barakkunktól. Az egész katonai tábor egy hatalmas, sík területen helyezkedett el. Az orkánszerű szél teljes erővel dühöngött a barakkok közötti utcákban. A feleségem megfázott, hőemelkedése volt, és nehezen viselte, hogy mind a három étkezéshez: a reggelihez, ebédhez és vacsorához messzire kellett menni. Megbeszéltük, hogy én hozom ki az élelmiszeradagját. A zuhanyozók és a vécék egy külön barakkban voltak, külön a férfiaknak és külön a nőknek, így a házaspárok is csak külön-külön használhatták. A vécéfürkéken nem volt ajtó, amit mi, civilek szintén nehezen viseltünk.

– Okvetlenül fel kell hívnunk Rezső bácsit, hogy jöjjön és látogasson meg minket – siránkozott a feleségem, akit teljesen kikészítettek a mostoha körülmények.

Közben megérkeztek a különböző vallási, társadalmi intézmények képviselői is, és az egyik külön barakkban megnyitották irodájukat. Köztük volt a HIAS* is. Gondban voltunk, hogy fogjuk megmagyarázni kapcsolatunkat az ukrán vallási szervezettel.

* HIAS: Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society. Zsidó menedéket nyújtó és bevándorlókat segítő társaság, 1909-ben alapították

Ezért aztán csak másnap mertük megközelíteni a zsidó intézmény helyiségét, miután már megtudakoltuk azoktól, akik bent jártak, hogy milyen igazolványt kérnek a tisztviselők. Csak amikor meghallottuk, hogy a legtöbb társunknak semmilyen igazolása nem volt vallási hovatartozásáról, akkor mertünk bemenni az irodába.

A társadalmi megbízott, aki akkor éppen ott volt, nem beszélt magyarul, így jól jött a jesivában elsajátított jiddis tudásom, hogy meg tudjuk értetni magunkat. Bár a hölgy jiddise igencsak különbözött az enyémtől, mert ő, mint a legtöbb amerikai zsidó, litván tájszólással beszélt a nyelvet, de azért megértettük volna egymást. A problémát más okozta. Az amerikai zsidók litván jiddistudása ugyanis abból a történelmi tényből keletkezett, hogy a szülők, esetleg már csak a nagyszülők a cári Oroszországból vándoroltak ki az USA-ba, és magukkal hozták az egyetlen nyelvet, amelyet beszéltek, a jiddist. A leszármazottak jiddis szókinccse viszont meglehetősen szűknek bizonyult, mert ahogy kezdtek iskolába járni, hamarosan csak angolul óhajtottak beszélni a szülőkkel vagy a nagyszülőkkel. A bonyolultabb fogalmak jiddis nevét már meg sem jegyezték, így beszédükben angollal keverték a jiddis szavakat.

Először naivan azt kezdtem magyarázni a HIAS képviselőjének, hogy minket semmi sem köt az ukrán szervezethez, csak ott volt lehetőség arra, hogy bejussunk Amerikába. Különben zsidók vagyunk. Erőfeszítem mosolyt csalt az arcára, ahogy minden más amerikai zsidó arcára is, akiknek csak elbeszéltem az UUARC-vel kapcsolatos liezonunkat. Ugyanis 1924 óta, amikortól kvótához kötötték a bevándorlást, rengetegen jöttek be

különböző trükkökkel az USA-ba. A rideg törvények ki-
játszásán senki nem ütközött meg, csak abbeli igyekeze-
temet mosolyogták meg, hogy én erkölcsileg akarom
tisztázni magamat. Ilyesmiről senki nem beszélt, ezt tel-
jesen feleslegesnek tartották. Csak praktikus dolgokról
voltak hajlandók beszélgetni.

Azt viszont rögtön megértette a tisztviselő, hogy a
feleségem nagybátyjával szeretnék találkozni. Különö-
sen akkor élenkült fel, amikor meghallotta, hogy éksze-
rés a rokon. Csak annyit kérdezett, hol lakik Rezső bácsi.

– Hát természetesen New Yorkban – mondtuk kó-
rusban a feleségemmel, mintha minden amerikai zsidó
csak ott lakhatott volna.

– De melyik borough-ban (városrészben)?

Nem értettem, hogy miért fontos ez, amikor megad-
tam a nevet és az utcát, valamint a házszámot. Értet-
lenkedő arcunkat látva a könyvállványra mutatott, ahol
vaskos telefonkönyvek tucatjai voltak.

Csak New Yorkból van 5 könyv, minden városrész elő-
fizetői külön kötetet alkotnak.

A legkisebb városrész telefonkönyve is legalább há-
romszorosa volt a magyar főváros akkori telefonkönyvé-
nek!

Végül nagy nehezen kisütöttük, hogy Rezső bácsi
Bronxban lakik, annak egy előkelő részében. Hamaro-
san a telefonszáma is meglett. A tisztviselő felhívta,
majd átadta a kagylót a feleségemnek.

– Persze – mondta hibátlan magyarsággal – hogy ér-
tetek megyek. Holnap délután ott leszek, csak adjátok
vissza a kagylót a tisztviselőnek, ő pontosan elmagya-
rázza, hogyan jutok oda.

Milyen jól beszél magyarul, csodálkozott Éva. Pedig legalább negyed százada, hogy eljött Kárpátaljáról, Ráhoról.

Másnap kora délután üzentek értünk, hogy azonnal csomagoljunk össze, és jelenjünk meg a HIAS-irodán. Ott most egy férfi fogadott bennünket, aki beszélt magyarul.

– Meg van oldva minden problémájuk. A rokonukon látszik, hogy jól szituált úr. Egy vadonatúj Lincoln kocsival érkezett. Azonnal ki akarja vinni magukat, csak a táborirodán kell egy pár formalitást elintéznie.

Valóban, perceken belül megérkezett Rezső „bácsi”. Egy simára borotvált, rózsaszín arcú, középmagas férfi közeledett felénk. Egész megjelenése magabiztosságot árult el. Valóban úgy nézett ki, ahogy az amerikai kapitalistát odahaza, Magyarországon elképzeltük. Évát megcsókolta.

– Azonnal megismertelek, pont úgy nézel ki, mint édesanyád a te korodban.

Nekem kezét nyújtott, és alaposan végigmért tetőtől talpig. (Utólag már tudom, hogy ez volt az ottani káde-rezés.)

A HIAS-tisztviselő elé tett egy nyomtatványt. Nyilván hivatalos irat volt, amit gyorsan aláírt.

– Ön egyszerű ember – mondta a zsidó szervezet embere a kezét dörzsölve. – Nagylelkű, nagyvonalú! Kevés ember teszi ezt meg a rokonáért itt, Amerikában.

Rezső bácsi szó nélkül fogadta a tisztviselő dicséző ömlengését. De jobb hüvelykujját nadrágtartója szárába dugva düllesztette ki a mellét. Ez a mozdulat ugyancsak jellegzetes volt, az Újvilág üzletembereivel asszociálták hollywoodi filmekben.

Elismeréssel bámultuk nagyvonalúságát, határozott intézkedését, ahogy a táborból való kijutásunkat intézte. Csak néhány nappal később tudtuk meg, hogy milyen kárt okozott nekünk, és milyen problémák lavináját indította el egyetlen aláírásával.

De akkor élvezet volt látni, hogyan nyílnak meg előttünk a lezárt kapuk, amelyek mellett tábori csendőrök álltak. Elismeréssel bámultuk, hogy a cserkésztsztek négyoldalt szabályosan benyomott csúcsos kalapjához egészen hasonló csákót viselő tisztjeik milyen mereven szalutáltak a kilépő írás látványára, és intésükre milyen készségesen emelték fel a sorompót a vadonatúj, hosszú Lincoln előtt.

Kigördültünk hát Amerika szabad földjére.

A George Washingtonról elnevezett hídon mentünk át Manhattan szigetére. Ennek a monstrumnak a nagyságát addig elképzelni sem tudtam, hiszen ebből a fajtából a legnagyobb, amit addig láttam, az Erzsébet híd volt. De az most játékszernek tűnt ehhez képest!

Hamarosan a Franklin D. Roosevelttel highwayn suhant a „kocsink” számos más, hasonló kocsival mellettem. Nem tűnt száguldásnak, ahogy haladtunk, pedig amikor a sebességmutatóra néztem, a 75-ös számon volt, sőt néha feljebb is billent a 80 felé. (Ott mérföldben mérik a sebességet, így minimum 120 kilométeres sebességgel mentünk.) Abban a sávban ennyivel is kellett haladni, nehogy akadályozzuk a többieket.

Hamarosan újabb highwayn keltünk át, és már Bronxban is voltunk, New York északi városrészében. A ház, amely előtt megálltunk, igen furcsának tűnt. A vörös téglás épület külső részén, az utcai fronton vaslétrákat pillantottunk meg, amelyek a házfalhoz voltak erősítve.

– Mi az – kiáltottam fel csodálkozva –, itt a lépcsőház kint van az utcán?! Ilyennel Magyarországon sehol nem találkoztam.

– Ez valóban csak itt, Amerikában látható – mondta Rezső bácsi, és szavainak hangsúlyát kissé degradálónak éreztem. A régi, olcsó házakon tűz esetén van szerepük. Ugyanis ezen menekülnek a lakók. A régi házak közül sok fából épült, ezért gyakori a tűz a városban. Ezekkel a vaslétrákkal növelték a menekülés lehetőségét. Az elő-

kelő negyedek házain ilyen nem látni, mert azon a környéken csak kőépület található. Ott ritka a tűz.

Az épület belseje eléggé lerobbant állapotúnak tűnt. A második emeleten volt a lakás, ahol szobát vett ki számkunkra Rezső bácsi. Ő nyitotta ki az ajtót, kora délután volt, senki nem tartózkodott a lakásban. A hallból folyosó vezetett a lakás belsejébe. Erről a folyosóról nyíltak a szobák, köztük a miénk is.

Az egész milió igen lehangoló volt. A meglehetősen kicsi szoba zsúfoltnak tűnt, pedig csak a legszükségesebb bútorok voltak benne: ütött-kopott ágy, rozoga asztal, hasonló kinézetű két székkal és egy alacsony, fiókos szekrény a fehérnemű számára. A ruhák részére a falba süllyesztett szekrény szolgált, amelynek ajtaját be sem lehetett zárni. A mennyezetről dróton egy 40-es erősségű égő lógott. Ez inkább hangulatvilágításnak lett volna jó, és nyomott hangulatot árasztott.

– A szoba bérét egy hónapra kifizettem – jelentette ki nagyvonalúan „jótevőnk”. – Pakoljatok ki. Most vissza kell mennem az üzletbe, este értetek jövök, és nálunk vacsoráztok.

A lakáskulcsot az asztalra tette, és sietve távozott.

Feleségemmel egymásra néztünk, és egyszerre tört fel egy mély sóhaj a mellünkéből, ami egyáltalán nem a felélegzést jelölte, hanem lehangoló érzésünk kifejezésére szolgált.

Ha most, fél évszázad távlatából visszagondolok ezekre a kezdeti érzésekre és benyomásokra, akkor úgy találok, hogy nem feltétlenül volt indokolt a rossz érzés. De már az a tény, hogy a nagybácsi nem a lakásában helyezett el bennünket legalább az első pár hétre, bizonyí-

totta, hogy nem rokonként tekint ránk. Ha náluk lakhattunk volna, akkor a felesége, aki ugyancsak magyar származású volt és nem dolgozott, felvilágosíthatott volna bennünket az amerikai élet jellegzetességeiről. Így viszont félreérthetetlennek tűnt, hogy semmiféle közöséget nem vállal velünk. Ezt a benyomásunkat csak erősítette a náluk való látogatásunk. Rezső felesége egy meglehetősen csúnya arcú, az ötvenes évei elején lévő nő volt. Az alakja nem volt annyira visszataszító, mint az arca. Egyáltalán nem hízott el, mint számos más nő ebben a korban. Udvariasan, de egyáltalán nem rokoni szívélyességgel fogadott bennünket. Az egész modorában benne volt, hogy egyáltalán nem akarja rendszeressé tenni a meghívásunkat. Sőt, inkább úgy tűnt, hogy ez a látogatásunk egyben a búcsú is. Ez már abból is kitűnt, hogy egyetlen lányukat, feleségem unokatestvérét és férjét meg sem hívták a találkozóra. A beszélgetés folyamán kiderült, hogy a vejük orvos, a hadsereg kötelékében dolgozik századosi rangban. Már két gyerekük van. De hamarosan megválnak a katonaságtól, és saját rendelőt akar nyitni New Yorkban. Ezt persze Rezső támogatása nélkül nem tudná megtenni. Elmondták, hogy Rezsőnek a Boweryn van az ékszerüzlete, de most rendez be vidéken a 25. fióközletét.

Amikor a Bowery szót meghallottam, nagyon ismerősnek tűnt a név. Mikor hazamentünk, akkor ugrott be, hogy honnan ismerős a szó. Még otthon láttam egy régi amerikai filmet, ahol ezt az utcát, mint az alkoholisták „paradicsomát” mutatták be. Iszonyatosan lezülölt embereket vonultattak fel ebben a filmben, akik már a delirium tremens állapotában voltak. Kezük, lá-

buk reszketett, agyuk elborult, és már teljesen kivetkeztek emberi formájukból. Borzalmas állapotú lakásokban henteregték, férfiak, nők vegyesen. Már csak az alkohol imádata tartotta őket össze. A szenny és az elhanyagoltság tükröződött az egész utcán, amit bemutattak belőle.

Furcsa érzés kerített hatalmába. Arra döbbsentem rá hirtelen, hogy valami nagy átverés szenvedő alanyai vagyunk. Az átverés végén nagyot nevetnek a rovásunkra. Blöff! Igen, ezt az amerikai angol szót Magyarországon is jól ismerték. A kommunisták gyakran az egész USA-t azonosították ezzel a szóval, ha propagandacéllal jellemezni akarták.

Szörnyű becsapottság érzése vett erőt rajtam. Ezek az emberek teljesen hülyének néznek engem. Nyilván, mert talajvesztett lettem, otthagytam a biztos állásomat, lakásomat, szüleimet, rokonaimat, ismerőseimet. Most itt vagyok nyelvtudás és minden összeköttetés nélkül. Amúgy is hajlottam a pesszimizmusra, ez az „átverés” csak megerősítette, szinte betegessé fokozta bennem a rossz érzést, a bizonytalanságot, egyensúlyom elvesztését.

Persze akkor még nem tudtam, hogy ez New Yorkban, csakúgy, mint a legtöbb amerikai nagyvárosban, teljesen természetes, hogy az utca egyik felében szörnyű állapotok uralkodnak, míg a másik felében lakók tobzódznak a javakban, és drága üzletek egész sora található a környéken.

Sok minden egyszerű dolgot nem értettem, amit a későbbiekben ellenem fordíthattak, „furcsa szerzetnek” titulálhattak.

A vacsora maga nagyon szerény volt. Zöldségek, vékonyra vágott sajt és csaknem átlátszó vastagságú kenyérszeletek.

– Diétázunk – jegyezte meg Ráhel, Rezső felesége, aki arca után inkább Leának tűnt, mint Ráhelnek. Róluk jegyzi meg Mózes első könyve, hogy „Lea szemei gyengék voltak, Ráhel azonban szép alakú és szép arcú volt.” A Tóra nyilván udvariasan fejezte ki magát, amikor csak Lea szemeit mondta gyengének, valószínűleg az egész arberendezésére vonatkozott a minősítés.

Érdekes viszont, hogy az amerikai nők soha nem mondanak le arról, hogy csodálják őket. Ráhel is, bár tisztában volt arcának taszító jellegével, formás alakjával igyekezett ellensúlyozni nőiességének hiányosságait. Abban az időben a térdig érő szűk szoknya volt a divat. Ha le akartak ülni, akkor fel kellett húzni az alját, nehogy túlságosan megfeszüljön és elszakadjon. Ennél a műveletnél a láb térden felüli szakaszából is kivillanthattak valamit a kecses végtagú hölgyek. Ráhel legalább ötször ki és bejött a konyhából, és minden alkalommal legalább combja felső részéig láthatóvá tette kétségtelenül formás lábát.

A bőségesnek a legjobb indulattal sem nevezhető étkezés után Rezső hazavitt bennünket a kocsiján, és kiszálláskor megjegyezte, hogy most hosszabb időre nélkülözni fogja társaságunkat, mert a fióközletei miatt vidékre kénytelen utazni. Míg végiglátogatja őket, az jelentős időt vesz igénybe.

– Mit csináljunk addig? Miből éljünk? Semmit nem tudunk! – mondta neki kétségbeesetten a feleségem.